

Humaniora och samhällsvetenskap, internationalisering, spetsforskningsinstitut och rörlighet

Stiftelsen Riksbankens Jubileumsfond (RJ) har inbjudits att till regeringen inkomma med underlag inför 2012 års forskningspolitiska proposition.

RJ är tillsammans med Vetenskapsrådet den största finansiären av svensk humanistisk och samhällsvetenskaplig forskning. En stor del av den forskning som RJ finansierar följer den s.k. bottom up-principen och är forskarinitierad. Återstoden är riktade utlysningar inom vetenskapliga fält eller frågeställningar där exempelvis RJ s.k. områdesgrupper har identifierat särskilda behov eller möjligheter. RJ använder regelbundet sin handlingsfrihet till att ta sådana riktade initiativ. Avvägningen mellan forskarinitierade och riktade insatser är grannliga och forskningspolitiskt viktig. Oavsett vilken typ av insats det är frågan om, avgörs RJ:s beslut att finansiera en ansökan alltid efter en vetenskaplig kvalitetsbedömning. Under de senaste fem åren har i genomsnitt 5 – 7 procent av ansökningarna kunnat beviljas, vilket innebär att konkurrensen är hårdare än hos andra jämförbara finansiärer. Det är givetvis bra att kvaliteten på den finansierade forskningen är hög. Å andra sidan finns risken att de låga utsikterna att få anslag påverkar de bästa forskarnas benägenhet att överhuvudtaget söka. Det höga söktrycket är en illustration till de allvarliga brister som finns i forskningens grundfinansiering i form av s.k. fakultetsanslag. Med den senaste forskningspropositionen tog regeringen ett steg i rätt riktning, och en fortsättning är nödvändig. Utan en väl fungerande basorganisation vid universitet och högskolor blir det mycket svårt för RJ och forskningsråden att stödja forskningen på bästa sätt.

Sverige har höga ambitioner som kunskapsbaserat samhälle. Med tanke på prioriteringarna i forskningspolitiken under det senaste decenniet anser RJ det mycket angeläget att regeringen riktar uppmärksamheten mot den *humanistiska och samhällsvetenskapliga forskningen*. RJ efterlyser sådana åtgärder som gör att potentialen i denna forskning kan utvecklas i större utsträckning än vad som för närvarande är möjligt. Humaniora och samhällsvetenskap förvaltar och undersöker det gemensamma kulturarvet.

Det handlar om att upptäcka och omtolka det förflutna, liksom att kritiskt granska och analysera företeelser i vår egen tid. Uppslutningen kring vikten och värdet av naturvetenskap, medicin och teknik är stark i Sverige, vilket RJ ser som positivt. Men utan de frågor som humanister och samhällsvetare formulerar, utan deras rön och insikter, blir det svårt att möta och hantera globala utmaningar som fattigdom, ohälsa och konflikter. Humanister och samhällsvetare har verktyg för att tolka och ge förståelse av vår tids stora frågor. De har exempelvis en bred och generell inriktning på forskning om mänskligt handlande och beslutsfattande. Forskningen undersöker hur kunskap omvandlas i handlande, liksom samspelet mellan teknologi, individ och samhälle, insikter som är nödvändiga i en era av globala ekonomiska och ekologiska kriser. Den inriktar sig på frågor kring lärande, minne, iakttagelse, språk och kognition. Forskning om globaliseringen och en multipolär värld bör inte begränsas till ekonomi och produktion utan studera till exempel mänskliga rättigheter, resursutnyttjande, migration och integration. Den globaliserade tillvaron innebär att sammanhållning och identitet frikopplas från nationalitet och i växande omfattning knyts till fenomen som etnicitet, region eller religion. Hälsa och ohälsa kan knappast behandlas oberoende av miljö, livsstil och sociala förhållanden, vilka i sin tur har kopplingar till demografiska och socioekonomiska faktorer. *Sverige behöver kort sagt en forskningspolitik som utifrån en helhetssyn för samman olika vetenskapliga specialiteter och som möjliggör för dem att på likartade villkor undersöka naturfenomen, sociala processer, kulturella tolkningar, etiska normer och tänkesätt både integrerat och ur skilda vetenskapliga perspektiv.*

Humaniora och samhällsvetenskap framstår som mindre integrerade i internationell forskning än naturvetenskap och medicin. Svensk forskning utgår dessutom traditionellt från empiriska studier av svenska förhållanden. Det är uppenbart att denna forskning skulle kunna få större internationellt genomslag om studierna blev mera komparativa och resultaten mera generaliserbara. En betydande del av RJ:s finansiering genomförs i projekt med både utländska och svenska forskare. Forskningen utförs såväl i Sverige som utomlands. Uppdraget att stödja forskning med anknytning till Sverige har funnits i RJ:s stadgar allt sedan stiftelsens begynnelse på 1960-talet. Att göra sådana insatser som leder till att fler inhemska forskare får möjlighet att utvecklas till en internationellt

framstående nivå ser RJ som en av huvuduppgifterna för de kommande årens forskningspolitik. På motsvarande sätt skulle forskningens kvalitet och förnyelse förstärkas genom en ökad internationell rekrytering av forskare och fler genuina forskningssamarbeten. I de senaste årens internationella utvärderingar av svenska lärosäten är det en återkommande iakttagelse att andelen extern rekrytering är låg. *Att öka graden av internationalisering och forskarnas rörlighet framstår därför som ett av de angelägnaste målen för svensk forskningsfinansiering.* RJ har sedan flera år inbjudit också utländska forskare att söka anslag. Våra s.k. Program, vilka pågår i 6 till 8 år, har möjlighet att självständigt rekrytera till exempel postdokforskare efter internationella utlysningar, varvid även svenska forskare givetvis kan söka. Till RJ:s spetsforskarprogram Pro Futura uppmuntras lärosätena att nominera och rekrytera såväl svenska som utländska kandidater. I samtliga dessa fall är det fråga om att bredda rekryteringsbasen för de svenska miljöerna och att förstärka med specifik kompetens. RJ kommer att fortsätta driva på mobiliteten genom att förhindra nomineringar av enbart forskare som redan finns vid det förslagsställande lärosätet. Vår erfarenhet är att svenska forskningsmiljöer är klart attraktiva för forskare på postdoknivån och närmast därefter, medan det är svårare att rekrytera professorer. *Rekryteringen av framstående forskare efter internationella utlysningar är en strategisk möjlighet som svensk forskning bör utnyttja bättre.* För att lyckas krävs dock att svenska lärosäten kan erbjuda en tydlig och transparent karriärgång som inkluderar en så kallad tenure track. De studier som har gjorts av beviljandekvoter och framgångsfaktorer i det europeiska forskningsrådet ERC tyder på att länder som Storbritannien och Schweiz systematiskt tillvaratar möjligheterna att till de egna akademiska miljöerna knyta framstående både yngre och seniora forskare från andra länder. Denna rekryteringsstrategi är av allt att döma en viktig förklaring till att brittiska och schweiziska ansökningar är framgångsrikare än jämförbara staters i konkurrensen om de prestigefulla ERC-anlagen.

Ett framträdande drag i det internationella forskningslandskapet under de senaste decennierna är den allt viktigare roll som så kallade *institut för avancerade studier* har kommit att spela för grundforskningen och därmed för universitetssystemet i stort. Instituterna är fria mötesplatser för spetsforskning, anläggningar för att utveckla tankekraft. De har

omsorgsfullt utvalda internationella partnerinstitut, och de strävar att åstadkomma inte bara excellent forskning utan också banbrytande (path-breaking) resultat. RJ har uppmärksammat att instituten dessutom förefaller vara ett av de mest effektiva medlen som finns för att skapa optimala betingelser för lovande forskare under den kritiska perioden bortom doktorsexamen och före en professur. Detta är bakgrunden till att RJ tillsammans med SCAS, Swedish Collegium for Advanced Study, sedan 1999 driver ett spetsforskningsprogram för unga forskare, Pro Futura. Alltsedan sin tillkomst har Pro Futura av internationellare bedömare setts som en av de mest ambitiösa satsningar som för närvarande görs för att främja särskilt lovande unga forskare. Urvalsprocessen är strikt och utformat på liknande sätt som ERC:s. Programmet innefattar en nära samverkan mellan universiteten och SCAS (inklusive en så kallad tenure track-anställning vid förslagsställande lärosäte) och ger forskarna rika tillfällen att verka i ledande vetenskapliga miljöer utomlands. Där får de möjlighet att tidigt under sin karriär knyta nära kontakter med forskare på internationell toppnivå.

I SCAS har Sverige ett institut för avancerade studier som utomlands räknas som ett av de två ledande i Europa. Även om SCAS är lokaliserat till Uppsala har institutet sedan tillkomsten 1985 haft ett nationellt uppdrag. Den särskilda förordningen för kollegiet, den nationellt sammansatta styrelsen och tilldelningen av medel under egen titel under Uppsala universitet har varit uttryck för denna ambition. Den nationella förankringen är en tillgång i samarbetet med andra liknande institut och därmed för tillträde till unika forskningsmiljöer. Den är också viktig för SCAS' möjligheter att framgångsrikt kunna konkurrera om medel från stora stiftelser och fonder utomlands, liksom från EU. SCAS är en excellent forskningsmiljö med högt internationellt anseende och stor attraktivitet. *Det är väsentligt att statsmakterna snarast anger hur de positioner ska tillvaratas som SCAS har uppnått efter decennier av målmedvetna satsningar och förtydligar sina ambitioner för framtiden.* För närvarande råder en oklarhet rörande SCAS som riskerar att hämma den vetenskapliga verksamheten i dess skilda former. RJ ser det därför som mycket angeläget att SCAS' ställning som nationell inrättning fortsätter att stadfästas genom en särskild förordning, liksom i ändamålsenliga former för medelstildelningen. Med tanke på de långåriga insatser som Uppsala universitet har gjort för utveckla SCAS till

dess nuvarande vetenskapliga nivå bör givetvis frågorna behandlas i nära dialog med lärosätet.

RJ vill avslutningsvis peka på ytterligare en dimension av *rörlighet*, nämligen *forskningens möjligheter att knyta an till nya sektorer av samhället*. RJ inledde under 2009 Flexitprogrammet, en riktad insats med målet att åstadkomma samverkan mellan å ena sidan humaniora och samhällsvetenskap och å andra sidan näringslivet. Namnvalet anger att programmet vill åstadkomma detta genom att vidga forskarkarriären och göra den flexiblare än traditionellt. Med postdokanställningar placerade inom näringslivet räknar RJ med att åstadkomma nya typer av samverkan mellan universiteten och delar av privat sektor som kan ha nytta av humanistisk och samhällsvetenskaplig kompetens men som saknar tradition att efterfråga den. Forskarprogrammet är unikt för Sverige men anknyter till tidigare framgångsrika insatser som RJ:s postdokprogram inom arkiv, bibliotek och museer (ABM-sektorn) och de brittiska Knowledge Transferprogrammen. Inom RJ finns en övertygelse om att fler organisationer utanför universitetsvärlden kommer att upptäcka, utnyttja och efterfråga kompetensen hos disputerade humanister och samhällsvetare. Vi förväntar oss att kunna vidga karriärmöjligheterna för forskarna, och möjligen att påverka meriteringssystemet så att akademien i högre grad börjar värdera erfarenheter vunna inom företag, och vice versa. En väsentlig fråga är givetvis vilken vetenskaplig kvalitet Flexitprojekten kommer att uppvisa och vilka bidrag de lämnar till forskningen. Det är ännu för tidigt att avge några omdömen om detta, men flera av de vetenskapliga sakkunniga som RJ anlitar för att bedöma ansökningarnas vetenskapliga kvalitet har pekat på att företagen och de sökande aktualiserar viktiga nya forskningsfrågor vilka också har betydande inomvetenskaplig relevans. Om detta i slutändan bekräftas har Flexitprogrammet visat att den ökade rörligheten kan leda till ny kunskap och bidra till ökad serendipitet.

Göran Blomqvist

Vd